

ANDERS JEFFNER

Livsåskådningsproblem

Lars Bergströms svar till Carl Reinhold Bråkenhielm och mig i *Filosofisk tidskrift* 1/97 är öppet och intressant. Det gör det meningsfullt att fortsätta debatten.

Jag medger att jag i ett resonemang om den intellektuella moralens maxim tillskrev Bergström alltför mycket av Ingemar Hedenius åsikter, men jag tror det har mindre betydelse. Den teoretiska grundposition som gör det möjligt för både Hedenius och Bergström att avvisa sådana kunskapsanspråk hos livsåskådningar som går utöver den empiriska vetenskapen är egentligen densamma. Båda låter den empiriska vetenskapen ange gränserna för vad vi kan veta om verkligheten fastän Bergström är mera noga med att precisera vardagslivets rationalitet. När det gäller frågan om det är rationellt eller inte att tro på svarta hål, elektroner och önskningar tror jag Bergström och jag efter ytterligare några distinktioner skulle kunna komma överens. En god utgångspunkt finns i en doktorsavhandling från min institution, Mikael Stenmark, *Rationality in science, religion and everyday life*, Notre Dame, Indiana, 1995. Men går vi vidare på detta spår finns det risk att vi missar kärnpunkten i vår oenighet. Det skulle inte bli mer än en filosofisk vårstädning.

De avgörande frågorna ryms enligt min mening i Bergströms resonemang om empirismen. Här är vi genuint oeniga. Empirismen är för Bergström en vetenskaplig teori, som grovt uttryckt säger "att empiriska iakttagelser i allmänhet är tillförlitliga och att all kunskap om verkligheten därför överensstämmer med innehållet i våra empiriska iakttagelser" (s 38). Jag hävdade i min förra artikel att Bergström alltför lättvindigt betraktade empirismen som en vetenskaplig teori och att han fick svårigheter att argumentera för empirismen utan att i argumenten förutsätta empirismens sanning. Nu säger Bergström att ett

av empirismen oberoende skäl att tro på denna är att den "hänger intimt ihop med vad vi för övrigt tror" (s 39). Den koherensprincip Bergström åberopar här och som också jag accepterar förutsätter naturligtvis inte att empirismen är sann.

Man kan då fråga sig vad den har för ställning i kunskapens uppbyggnad. Den kan vara en norm, som avvisas av sådana tänkare som Kierkegaard, och man kan på den vägen komma tillbaka till min uppfattning om yttersta avgöranden av normativ natur. Det är emellertid inte detta som är det tydligaste problemet med Bergströms resonemang.

När man ser efter vad det är som empirismen skall överensstämma med enligt Bergströms uppfattning finner man att det är "fysiologiska, psykologiska, optiska, akustiska" teorier (s 28). Om man utgår från att sådana teorier är sanna eller närmar sig sanningen kan man säga att de intimt hänger ihop med åsikten att "empiriska iakttagelser i allmänhet är tillförlitliga". Men koherensprincipen i denna tillämpning ger inte alls stöd för en empirism som innebär att *endast* empiriska iakttagelser bildar grund för kunskap om verkligheten.

Vidare finns det annat som vi "för övrigt tror" vilket är svårt att förena med en konsekvent empirism, t ex många av sunnda förnuftets uppfattningar om vårt mentala liv.

Det jag är enig med Bergström om är att det i hög grad är relevant att föra in koherensprincipen i vårt resonemang. Den är för mig viktig och spelar en avgörande roll för hur jag ser på kunskap. Existentia-listisk paradoxfilosofi kan jag inte acceptera även om jag utifrån min grundsyn kan ha respekt för den. Jag tror att det som skall räknas till kunskapen bildar en sammanhängande helhet. I sina yttersta delar vilar denna helhet på erfarenheten. Men vad skall räknas som erfarenhet? Det är svaret på den frågan, som ger de avgörande och intressanta skilljelinjerna enligt min mening. Bergström, som åberopar Quine, utgår från att det är sinneserfarenheten. Jag har ett vidare erfarenhetsbegrepp, som jag försökte antyda i mitt förra inlägg. Jag använde då termen existentiella erfarenheter i medvetande om att den behöver preciseras. (Något av det gör jag i min bok *Vägar till teologi*, Stockholm 1981.) Jag gjorde också klart att jag därmed inte avvisar sinneserfarenheten och koherenta empiriska vetenskapliga teorier. Vår kunskap kan gå utöver det som ytterst vilar på sinneserfarenhet men inte strida mot detta. (Det går att tolka "överensstämmer med" i Berg-

ströms formulering ovan så att jag skulle kunna acceptera den.) Att tänka igenom den helhet som för mig kan utgöra en livsåskådningsteoretiska innehåll så att den blir koherent är som jag ser det avgörande för verklighetsorienteringen. Poängen är alltså att koherensprincipen kan stödja fler uppfattningar än empirismen i Bergströms mening. Avgörandet mellan dem är då inte en vetenskaplig fråga.

Om man som jag har en gudstro som en del av livsåskådningen blir tillämpningen av koherensprincipen ett levande problem. Det framgår för mig med ovanlig tydlighet i Thomas Anderbergs nya bok *Guds moral*, 1997. Det är resonemang av Anderbergs typ som skakar mig i min egen livsåskådning, inte Bergströms empiristiska argument. För att återvända till Hedenius så är för mig den del av hans kristendoms-kritik som bygger på det klassiska teodicéproblemet den starkaste och mest levande. När man för in existentiella djuperfarenheter i kunskapens grund tycker jag att man på ett sätt gör det svårare för sig. Kanske går inte helheten ihop. Risken att ha fel blir större. Från en annan synpunkt blir det lättare att leva. Vardagslivets verklighetsupplevelser och vårt medvetna liv får en tydligare tolkning.